

Andrii Smyrnov

Autokefalia ukraińska: w poszukiwaniu modelu tworzenia kościelnej
samodzielności

Abstarct:

Ukrainian Autocephaly: in Search of Church Independence

The Ukrainian Orthodox Church established itself as an autocephalous church only during the period of Ukrainian struggle for independence (1917–20) and strived to gain formal, canonical recognition of its autocephaly. On 14 October 1921 the All-Ukrainian Orthodox Sobor in Kyiv, which represented the patriotic church movement, approved in a ‘revolutionary’ manner the canons of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church (UAOC). The Soviet government suppressed this church in 1930.

The Polish Autocephalous Orthodox Church initiated the restoration of the autocephalous church of Ukraine during the Second World War. The UAOC was banned in the Soviet Union, and autocephalous Ukrainian churches survived only in the West. On 5–6 June 1990, the Sobor in Kyiv under the direction of Patriarch Mstyslav Skrypnyk re-established the UAOC in Ukraine. Dymytriy (Yarema) was his successor from 1993 to 2000 and was then succeeded by Metropolitan Mefodiy (Kudryakov) of Ternopil, currently the head of the UAOC in Ukraine. Former Kyiv Metropoly of Russian Orthodox Church in 1992 was divided into Ukrainian Orthodox Church – Kyiv Patriarchate (lead by Patriarch Philaret Denysenko) and Ukrainian Orthodox Church – Moscow Patriarchate (lead by Metropolitan Volodymyr Sabodan). Thus the Orthodox Church in Ukraine exists in three branches. Although the UAOC does not currently have official recognition from Orthodox Churches in other countries, it has made steps towards achieving canonical status.

Nowadays the situation in the Ukrainian Orthodoxy causes conflicts and opposition of different social and political forces in the society and leaves hardly

any space for the great potential of the Orthodox Church in the spiritual development of the citizens.

I. Zagadnienie autokefalii w prawie kanonicznym Kościoła prawosławnego

Zagadnienie autokefalii jest jednym z aktualnych problemów współczesnego rozwoju Powszechnego Prawosławia. Kościół prawosławny w swej strukturze organizacyjnej nie posiada władzy scentralizowanej, tak charakterystycznej Kościołowi rzymskokatolickiemu. Organizacja Kościoła prawosławnego oparta jest na zasadach autokefalii. Autokefalia oznacza samodzielność poszczególnych prawosławnych Kościołów lokalnych i przejawia się w niezależności hierarchii Kościoła w państwie od hierarchii cerkiewnej znajdującej się w innym kraju. Autokefalia daje Kościołowi lokalnemu odrębne prawodawstwo, możliwość zachowania miejscowych zwyczajów i obrzędów cerkiewnych. Prawosławne Kościoły autokefaliczne zachowują jedność dogmatyczną i kanoniczną między sobą i w ten sposób tworzą powszechny Kościół prawosławny. Kościoły autokefaliczne uznają honorowe pierwszeństwo patriarchy konstantynopolińskiego. Autokefaliczność jest ściśle związana z podstawową zasadą ustrojową Kościoła prawosławnego – soborowością. Soborowość wśród Kościołów prawosławnych jest rozumiana jako równość między poszczególnymi Kościołami lokalnymi i utrzymanie między nimi jedności eucharystycznej¹.

Warunki nadawania Kościołom lokalnym statusu autokefalii:

1. Administracyjnie jeden Kościół prawosławny składa się z wielu Kościołów lokalnych. Administracyjny podział Kościoła w historii budowany był na tzw. zasadzie **terytorialnej**. Rozgraniczenie terytoriów poszczególnych Kościołów lokalnych współgrało z podziałem polityczno-administracyjnym, z granicami państwowymi i administracyjnymi.

2. Drugim warunkiem ubiegania się Kościoła lokalnego o status autokefalii jest posiadanie organizacji kościelnej. Kościół mający status autokefalii powinien

---

¹ A. Lotocki, *Autokefalia: Zasady autokefalji*, Warszawa 1932, 218 s.

posiadać minimum **czterech biskupów**, aby w przypadku śmierci jednego z nich pozostali mogli uzupełnić skład Soboru Biskupów poprzez wyświęcenie nowego biskupa.

3. Kościół ubiegający się o status autokefalii, aby móc być samodzielnym, musi w swoich strukturach organizacyjnych posiadać ośrodki życia zakonnego – **klasztory** zarówno męskie, z uwagi na to, że biskupi wybierani są z mnichów, jak również i żeńskie.

4. Posiadanie **seminarium** lub akademii kształcących przyszłych duchownych również jest warunkiem koniecznym. Zdolność Kościoła lokalnego do kształcenia własnych kadr wskazuje na jego niezależność.

5. Jednym z najtrudniejszych i najczęściej podnoszonych problemów odnoszących się do zagadnienia autokefalii jest to kto w świetle prawa kanonicznego może ogłosić, czy też nadać status autokefalii pewnej części Kościoła powszechnego. Należy stwierdzić, że nie ma kanonów zarówno soborów powszechnych i lokalnych, jak i Ojców Kościoła, które kodyfikowałyby sposób wprowadzenia autokefalii. Wśród kanonistów spierających się o zasady kształtujące **prawo ogłaszania autokefalii** wyraźnie możemy dostrzec dwie tendencje. Kanoniści związani z Kościołem Konstantynopola uznają, że prawo to przysługuje tylko patriarchatowi ekumenicznemu. Pozostali natomiast uważają, że prawo takie przysługuje Kościołowi kiryarchalnemu¹.

Czy jest jakies rozwiązanie tej kwestii? Zdaniem ks. J. Tofiluka, „cała świadomość eklezjalna, prawna i historyczna nie pozwala pozostawić prawa nadawania autokefalii i autonomii wyłącznie Kościołowi Konstantynopola, jak również i w przypadku autokefalii żadnemu innemu. W przypadku autokefalii w chwili obecnej powinien to być – na wniosek Kościoła Matki – akt wszystkich Kościołów autokefalicznych wyrażający jedność i soborowość całego Kościoła prawosławnego”². Czyli zwierzchnicy wszystkich Kościołów autokefalicznych (patriarchatów i metropolii) zebrani w jednym miejscu wspólnie podpisują i

---

¹ J. Tofiluk, *Autokefalia w rozumieniu Kościoła prawosławnego* [w:] A. Mironowicz, U. Pawluczuk, P. Chomik (red.), *Autokefalie Kościoła prawosławnego w Polsce*, Białystok 2006, s. 18-20; O. Caran, *Вселенське православія: суть, історія, сучасний стан*, Київ 2004, с. 209-212.

² J. Tofiluk, *Autokefalia...*, s. 21.

ogłaszają swoją decyzję. Wszelkie inne propozycje, usiłujące zakwestionować to uzgodnienie, doprowadzić mogą do poważnego podziału w łonie prawosławia.

Podsumowując zagadnienia autokefalii, chciałbym podkreślić, że uporządkowanie zewnętrznej i administracyjnej struktury jednego Kościoła prawosławnego według zasad określanych kanonicznym terminem „autokefalia”, a mającym swoje źródło w zasadach eucharystycznej eklezjologii prawosławnej gwarantuje równość, samodzielność i niezależność administracyjną, hierarchiczną i obrzędową poszczególnych Kościołów lokalnych (krajowych), nie naruszając jedności wiary i nie przecząc jedności sakramentalnej powszechnego Kościoła prawosławnego. Autokefalia to prawo do samodzielności Kościołów lokalnych w sprawach zarządzania i kierowania życiem duchowym członków lokalnej wspólnoty wiernych. Samodzielność Kościołów autokefalicznych z oczywistych względów ma charakter ograniczony i przejawia się tylko wobec innych Kościołów lokalnych, a nie wobec Kościoła powszechnego, którego jest częścią. Dlatego nie może być mowy o samodzielności danego Kościoła lokalnego – autokefalicznego w dziedzinie dogmatu, wiary czy też prawa określonego przez sobory powszechne lub lokalne.

Istota autokefalii zawiera się w tym, że Kościół autokefaliczny jest samodzielnym źródłem władzy. Kościół jest całkowicie samodzielny, a przez to niezależny od jakiegokolwiek innego Kościoła lokalnego. Pierwszy biskup (patriarcha, metropolita czy arcybiskup) jest wybierany przez biskupów danego Kościoła i przez nich może być też sądzony. Kościoły autokefaliczne mają równe prawa z innymi Kościołami, jeżeli nawet znajdują się na różnych miejscach w dyptychu (spis Kościołów lokalnych)¹.

II. Ukraińska kwestia cerkiewna: kontekst historyczny

Poraz pierwszy organizacja cerkiewna pod nazwą „Ukraińska autokefaliczna Cerkiew Prawosławna” (UACP) powstała 1921 r. Już w 1917 r. grupa kapłanów wraz z wiernymi Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej (RCP) kierowana powołaniem ruchu narodowo-niepodległościowego próbowała

---

¹ Tamże, s. 22.

wpłynąć na ukrainizację RCP na Ukrainie. Dyskusja ta rozeszła się poza granice Cerkwi, pochłaniając coraz szersze grupy społeczne i polityczne. W ciągu kilku lat trwała walka ideowa oraz szukanie kompromisu, jednak osiągnięcie porozumienia nie było możliwe. W styczniu 1919 r. autokefalię Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego ogłosił Dyrektoriat Ukraińskiej Republiki Ludowej z Symonem Petlurą na czele. W październiku 1921 r. Wszechukraiński Sobór Prawosławny, który odbył się w kijowskim Soborze Mądrości Bożej również ogłosił autokefalię. W skutek tego powstała nowa organizacja religijna – UACP. Nowa Cerkiew zmuszona była do wykonania swojej misji w trudnych warunkach historycznych¹.

Na początku lat 20-ych było oczywiste, że w walce rosyjskiego monarchicznego „białego” ruchu nowych ukraińskich instytucji narodowych oraz komunistów-bolszewików zwyciężą ostatni. Głównym wrogiem nowego rządu była Cerkiew, przede wszystkim RCP. Z jednej strony, radykalny komunizm głosił zerwanie z „zabobonami religijnymi”, a z drugiej – RCP okazała się nie tylko zbędną w systemie radzieckim reliktem epoki imperskiej, ale i najpotężniejszą opozycyjną organizacją, symbolem ideologicznego sprzeciwu wobec bolszewizmu. W czasie zalizywania ran po wojnie komunistyczny rząd, będąc bardzo słabym, pragnął szybko skończyć całkowicie z religią, wykorzystując kilka metod osłabienia RCP, wśród których było także wsparcie alternatywnych starej Cerkwi ugrupowań religijnych².

UACP lat 20-ych prezentowała się jako Cerkiew narodowa, która pragnęła odnowić dawne tradycje religijne narodu ukraińskiego. Podczas narodowo-niepodległościowej rewolucji ogólne tendencje ukrainizacji i demokratyzacji znalazły swoje odzwierciedlenie i w Cerkwi. UACP zmienia język mszy świętej, odnawia tradycyjne dla wiejskiej kultury religijnej atrybut, dba o odrodzenie narodowej architektury świątyń, śpiewu i t.d. Jednocześnie wprowadza się „cerkiewne rządy narodowe”, kształtuje się praktyka wyboru biskupów i kapłanów wiernymi. Niedoskonałości przedrewolucyjnej RCP wywołują krytykę

---

¹ І. Ісиченко, *Історія Христової Церкви в Україні*, Харків 2008, с. 434-440.

² О. Ігнатюша, *Інституційний розкол православної церкви в Україні: генеза і характер: XIX ст. – 30-ті рр. XX ст.*, Запоріжжя 2004, 438 с.

mniszej tradycji; jako przeciwieństwo – wysuwa się idea czynnej wspólnoty – zgromadzenie ludzi, które aktywnie pracuje oraz zajmuje się kształceniem wiernych. Idea tworzenia takiego typu Cerkwi nie znalazła poparcia wśród duchowieństwa ukraińskich diecezji RCP. Dlatego ruch autokefaliczny został bez biskupiej opieki. Kilka prób dojść zgody stosownie biskupiej chirotonii dla UACP za granicą skończyło się niepowodzeniem¹. Wtedy podczas soboru założycielskiego UACP odbyły się święcenia biskupie przeprowadzone przez samych kapłanów. Na czele UACP stał wtedy były protojerej RCP Wasyl Łypkiwski². Było także uchwalono niektóre normatywno-prawne dokumenty cerkiewne, które pełniły potem rolę podstawy kanonicznego życia nowej Cerkwi. Dokumenty te uzyskały nazwę „kanonów kijowskich”, oraz były powodem przeprowadzenia licznych reform, stosujących się na przykład życia rodzinnego kapłanów – zachęcało się do założenia rodzin przez biskupów, a także było pozwolono kapłanom żenić się poraz drugi. Takie kroki nie tylko źle odbiły się na dyscyplinie wewnątrzcerkiewnej, ale i utrudniły perspektywę kanonicznego uznania UACP przez inne Cerkwie prawosławne, z czego wynikło, że fenomen UACP lat 20-ych był odbierany raczej jako ukraiński narodowy rodzaj nowości, niż tradycyjna wspólnota prawosławna.

UACP szybko stała się popularna wśród Ukraińców, będąc drugim związkiem wyznaniowym po RCP. Jednak od połowy lat 20-ych w życiu autokefalicznej Cerkwi wynikają znaczne trudności. Potężny system radziecki odmawia wsparcia opozycyjnych RCP wspólnot. Doszło także do tego, że interesy rządu oraz liderów UACP zgodne do pewnego czasu zaczęły znów różnić się, a od momentu wzmocnienia rządów ZSRR UACP traktowano jako niebezpieczne zjawisko narodowe. Po kapitulacji RCP w 1927 r. (deklaracja metropolity Sergiusza Stragorodskiego o lojalnym stosunku Cerkwi do władzy radzieckiej) u bolszewików zanikły wszelkie chęci godzić się z UACP. W przyszłości ruch autokefaliczny był stłumiony przez reżim Stalinowski,

---

¹ І. Преловська, *ВІСЦІП – організаційний осередок УАПЦ (1917–1921 рр.)*, [w:] *Український церковно-визвольний рух і утворення Української Автокефальної Православної Церкви*, Київ 1997, с. 45.

² А. Зінченко, *Визволитися вірою: Життя і діяння митрополита Василя Липківського*, Київ 1997, 423 с.

ukraińskich kapłanów oraz najaktywniejszych parafian rozstrzeliwano lub kierowano do obozów koncentracyjnych¹.

Głównym dorobkiem UACP lat 20-ych było utwierdzenie idei autokefalii Ukraińskiej Cerkwi, równoprawia jako tradycyjnego sposobu kształtowania życia cerkiewnego Ukraińców oraz praktycznego używania języka ukraińskiego. UACP lat 20-ych ogólnie wyznawała model utwierdzenia niepodległej Cerkwi narodowej szlakiem odmowy od tradycji przyniesionych z Rosji, a także wszelkich przepisów wschodniochrześcijańskiego dziedzictwa cerkiewnego. Swobodne korzystanie z kanonów oraz wyborowe traktowanie tradycji cerkiewnej spowodowało odejście od UACP wielkiej ilości prawosławnych Ukraińców. Szlak cerkiewnej samoizolacji, którym z różnorakich przyczyn szła UACP lat 20-ych zaznał porażki.

Poraz drugi organizacja pod nazwą UACP pojawiła się w czasie drugiej wojny światowej. Tym razem szlak Cerkwi skrzyżował się z jeszcze jednym totalitarnym reżimem XX wieku – nazizmem. UACP powstała oraz szerzyła się na okupowanych wojskami niemieckimi terytoriach ukraińskich. Episkopat nowej UACP kształtował się za pośrednictwem kanonicznej Polskiej Cerkwi Prawosławnej, autokefalię której nadał patriarcha Konstantynopolitański w 1924 r.² Polska Cerkiew składała się przeważnie z etnicznych Ukraińców i Białorusinów, część ziemi których okazała się w okresie międzywojennym w II Rzeczypospolitej. Na wyzwolonym od wojska radzieckiego terytorium ukraińskim masowo otwierały się ocalale po antyreligijnej kampanii bolszewików świątynie, powstawały nowe chrześcijańskie zgromadzenia.

Zrobić ten cerkiewny renesans bardziej zorganizowanym i o stałej konstrukcji pragnęło dwie siły: autonomiczna oraz autokefaliczna Cerkwie. Pierwsza przedstawiana jako wiernie podporządkowana RCP, natomiast druga była oparta o ideę autokefalicznej Cerkwi Ukraińskiej. Nowa UACP wybrała za

---

¹ А. Киридон, *Час випробувань: Держава, церква і суспільство в радянській Україні 1917–1930-х років*, Тернопіль 2005, с. 172-192.

² Więcej na ten temat: M. Papierzyńska-Turek, *Między tradycją a rzeczywistością. Państwo wobec prawosławia: 1918–1939*, Warszawa 1989, 476 s.; A. Mironowicz, *Kościół prawosławny na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, Białystok 2005, s. 82-110; M. Bendza, *Droga Kościoła prawosławnego w Polsce do autokefalii*, Białystok 2006, s. 11-52.

priorytetowy szlak tradycyjnego kanonicznego kształtowania episkopatu oraz odmówiła przyjęcie nowatorskich napracowań Cerkwi lat 20-ych¹. Faktycznie drugi ruch autokefaliczny był organizacyjną formacją Prawosławnej Cerkwi w Generalnym Gubernatorstwie na terenie Ukrainy. Metropolita Warszawski Dionizy (Waledyński)² wyznaczył 24 grudnia 1941 r. arcybiskupa Polikarpa (Sikorskiego) czasowym administratorem Ukraińskiej Autokefalicznej Cerkwi Prawosławnej na ziemiach wyzwolonych Ukrainy³.

Nowa UACP też nie potrafiła zdobyć kanoniczne uznanie innych Cerkwi lokalnych. Jej episkopat zanedługo opuścił Ukrainę przez zagrożenie wkroczenia Armii Czerwonej. Parafie UACP pod koniec drugiej wojny światowej były nieczynne przez ich zamknięcie albo podporządkowane przez RCP na czele z władzą Sergiuszem (Stragorodskim). Ukraińscy archiereje przyczynili się do powstania struktury UACP na wygnaniu oraz byli skupieni na pasterskiej opiece prawosławnej części diaspory.

Następne odrodzenie Cerkwi Ukraińskiej było chwilowe, jednak ten okres otworzył bardzo ważne perspektywy w przyszłości. UACP 40-ych odchodząc od reform Cerkwi lat 20-ych, potrafiła sformować episkopat tradycyjnym dla Cerkwi Wschodniej sposobem. Ten episkopat był także zachowany za granicą, a więc gotowy w każdej chwili wrócić na Ukrainę. UACP 40-ych wystąpiła kategorycznym przeciwnikiem komunizmu, a także zaczęła szukać nowego modelu formowania własnej tożsamości. Jeżeli UACP metropolity Wasyla Łypkiwskiego bazowała się przede wszystkim na pobożności wiernych oraz idei rozbudowywania narodowej Cerkwi bez względu na wyznanie innych prawosławnych wspólnot świata, to ruch autokefaliczny lat 40-ych był bezpośrednim wynikiem uznania Konstantynopolem Polskiej Cerkwi jako kontynuatora dawnej metropolii Kijowskiej, bezprawnie przyłączonej do RCP w XVII stuleciu. W przeciwieństwie do podkreślonej apolityczności Cerkwi 20-ych, druga fala ruchu autokefalicznego podała ideę państwowotwórczej funkcji UACP.

---

¹ Więcej na ten temat: I. Власовський, *Нарис історії Української православної церкви*, Київ 1998, Т. 4: (XX ст.) Ч. 2, 399 с.

² S. Dudra, *Metropolita Dionizy (Waledyński) 1876-1960*, Warszawa 2010, 247 s.

³ А. Смирнов, *Мстислав (Скрипник): громадсько-політичний і церковний діяч. 1930–1944*, Київ 2008, с. 258.

Arcybiskup Polikarp pomyślnie przyjął ogłoszenie niepodległości Ukrainy 30 czerwca 1941 r. we Lwowie, udzielił błogosławieństwa nowemu rządowi na czele z Jarosławem Stećkom, UACP podtrzymywała kontakty z ukraińskim nacjonalistycznym podziemiem – OUN oraz UPA¹. To właśnie Cerkiew lat 40-ych rozpoczęła realizowanie idei ukraińskiego Patriarchatu prawosławnego – w 1944 r. ukraińscy biskupi ogłosili metropolitę Dionizego patriarchem całej Ukrainy².

III. Problem autokefalii we współczesnej Ukrainie

Trzecie odrodzenie UACP na Ukrainie rozpoczęło się 1989 r. Utworzony przez kilku duchownych oraz wiernych komitet inicjatywny uzyskał popularność w Galicji, gdzie rozpoczęło się masowe przejście parafii zpod kierownictwa Moskiewskiego do metropolity UACP w diasporze Mścisława (Skrypnika). Ruch ten od razu starał się zdobyć wsparcie Patriarchy Konstantynopolińskiego – do Stambułu przekazywane są liczne zwrócenia się, telegramy, skierowane zostały delegacje. Jednak oficjalnego uznania UACP nie uzyskala, i złączona z częścią diaspyry autokefalicznej Cerkwi wspólnota ukraińska ogłosiła utworzenie własnego Patriarchatu. Zwierzchnikiem jedynej UACP w całym świecie został władca Mścisław (Skrypnik) – w podeszłym wieku archijerej, który otrzymał święcenia jeszcze w Cerkwi lat 40-ych oraz symbolizował dziedziczość tamtej UACP ze współczesną³.

Utworzona jako alternatywa RCP nowa Ukraińska Cerkiew 90-ych złączyła znaczną część poglądów swoich poprzedników. UACP ogłosiła odnowienie ukraińskiej tradycji cerkiewnej, stosowanie języka ojczystego podczas odprawiania mszy św., pozbycie się przyniesionych z RCP naleciałości. Nowa Cerkiew zdecydowanie potępiała zbrodnie reżimu komunistycznego, aktywnie współpracowała z politykami narodowo-demokratycznych skierowań, sprzyjała utwierdzeniu w społeczeństwie idei niepodległej Ukrainy.

---

¹ С. Савчук, Ю. Мулик-Луцик, *Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді*, Вінніпег 1984, Т. 1: Київська церковна традиція українців Канади, с. 476.

² А. Смирнов, *Мстислав (Скрипник)...*, с. 179-181.

³ І. Ісиченко, *Історія...*, с. 567-579.

Jednak od samego początku UACP 90-ych cechowała się szczególnością, nie charakterystyczną poprzednim ruchom za autokefalię Ukraińskiej Cerkwi. Po pierwsze, odrodzenie autokefalii znalazło wsparcie w Galicji, natomiast pozycje Cerkwi w centrum oraz na Wschodzie Ukrainy okazało się bardzo wątpliwym. Po drugie, UACP była zmuszona wyznaczać stosunki z Ukraińską Cerkwią Grekokatolicką (UCGK), która niedawno wyszła z podziemia. Oficjalnie UACP 40-ych potępiła likwidację UCGK, tolerancyjnego stosunku wobec grekokatolików żądał i władca Mściśław. Ale parafie nowej UACP, które funkcjonowały przede wszystkim na tradycyjnym terytorium UCGK, okazały się wciągnięte w liczne międzykonfesyjne konflikty. Wspólną tym Cerkwiom okazała się nie tylko terytorialna, ale i ideologiczna przestrzeń – obydwie obrały pozycję Cerkwi narodowej, obydwie aktywnie demaskowały system komunistyczny oraz wady rosyjskiej tradycji duchownej, obydwie liczyły na sympatie polityków prawicy politycznej¹. Fenomen odrodzenia UACP w Galicji charakteryzował się zapożyczeniem cerkiewnych tradycji UCGK – na przykład, do dnia dzisiejszego zamiast dawnego kijowskiego zwyczaju odprawiania w czasie Wielkiego Postu specjalnego czynu pasji, w prawosławnych świątyniach Galicji odprawiana jest „droga krzyżowa”.

Ale na tym problemy UACP 90-ych nie były skończone. Od 1989 r. w ruchu autokefalicznym spostrzega się wewnętrzne napięcie, wywołane współfunkcjonowaniem oraz walką kilku modeli rozwoju Cerkwi. Zasady soborowe bronią odrodzone bractwa, podejścia synodalnego kierownictwa – wychowani w rosyjskiej tradycji kapłani, którym przejście do UACP stało się możliwością utrzymania się w swojej parafii. Konflikt poglądów żywił się uchwaleniem statutu Cerkwi, prawie całkowitej kopii rosyjskiego, oraz utworzenie osobnego centrum kierownictwa UACP w Ukrainie. Część diaspory należącej do UACP coraz bardziej rozczarowuje się w cerkiewnym ruchu Ukrainy.

---

¹ О. Турій, *Греко-католики, латинники і православні в Україні: проти, поруч чи разом?*, URL: <http://risu.org.ua/ua/index/studios/materials_conferences/33182/>, [15.04.2011].

W 1992 r. za przyczyną niektórych biskupów ukraińskich RCP oraz UACP powstaje Ukraińska Prawosławna Cerkiew Kijowskiego Patriarchatu (UPC-KP). UPC-KP prezentuje się jako Cerkiew państwowa, orientuje się na ideologiczne wsparcie postkomunistycznej nomenklatury, uznaje za kanoniczny – okres przebywania Kijowskiej metropolii w składzie RCP. Po jakimś czasie, po wyparciu UPC-KP, nomenklaturą niszę zajmuje Ukraińska Cerkiew Prawosławna w pojednaniu z Moskiewskim Patriarchatem (UCP (MP)). Kijowski Patriarchat zmuszony jest jeszcze bardziej opierać się o prawicową opozycję polityczną, coraz częściej deklarując dziedziczność z UACP. Oprócz tego, UPC (MP) faktycznie „wypadła” z inicjatyw połączenia 1992 r., dlatego nowa Cerkiew potrafiła funkcjonować tylko dzięki byłym członkom UACP, co wymagało recepcji większości jej poglądów¹.

Patriarcha Mściśław nie zaakceptował utworzenia UPC-KP. Część UACP z różnych przyczyn nie zgodziła się na zjednoczenie 1992 r. Jednak na tym nie skończyła się dla niej ciężka próba – po śmierci patriarchy Mściśława nastąpiło zerwanie pomiędzy częścią diaspory a częścią ukraińską, które należały do UACP. Cerkiew na Ukrainie poszła szlakiem utwierdzenia niepodległego ustroju (w przeciwieństwie do UPC-KP), obierając następnego patriarchę – Dymytrija (Jareme). UACP diaspory postawiła na czele metropolitę Konstantyna (Bagana), sama z cerkiew w krótkim czasie podporządkowała się Konstantynopolitańskiemu Patriarchatowi, tracąc przy tym autokefaliczny status.

Trzecie odrodzenie UACP doprowadziło w końcu do istnienia dwóch głównych punktów widzenia przyszłości tej Cerkwi. Jeden, reprezentowany przez UPC-KP oraz część UACP, co popiera metropolitę Metodego, opiera się o ideę utworzenia własnego patriarchatu, samowystarczającego kierownictwa, z którym w przyszłości prawosławny świat będzie zmuszony pogodzić. Skierowanie takie prowadzi do centralizacji cerkiewnej struktury, orientuje się na wsparcie czynnej ostatnie dziesięciolecie władzy świeckiej. Drugi model, uosabiany z UACP w diasporze oraz kołami Arcybiskupa Charkowskiego i Połtawskiego Ihora Isiczenki w Ukrainie (Eparchia charkowsko-połtawska jest samodzielną w łonie

---

¹ І. Ісіченко, *Історія...*, с. 594-600.

UACP, a kierujący nią abp Ihor (Isiczenko) jest czołowym ukraińskim naukowcem, historykiem Kościoła), proponuje ideę całkowitego odnowienia statusu Kijowskiej metropolii oraz rozwiązania kwestii autokefalii szlakiem kanonicznym – za pomocą dialogu z Patriarchatem Ekumenicznym. W części tej dominują idee sobornoprawnego ustroju Cerkwi, ona nadal stabilnie współpracuje z pravicowymi siłami politycznymi.

Współczesne Cerkwie ukraińskie bronią różnych sposobów przyszłego rozwoju. UCGK ogółem proponuje „zachodni szlak”: w połączeniu z Rzymem oraz z dorobkiem europejskiej cywilizacji szukać szlaków do eucharystycznego obcowania z prawosławnymi Cerkwiami świata. UPC (MP) ciągle występuje za rozwój w składzie RCP, podkreśla ważność jedności narodów słowiańskich oraz kulturowych powiązań z Rosją. UPC-KP broni szlaku samoogłoszenia autokefalii, a także utwierdzenia nawet i nie uznanego, ale własnego Patriarchatu. UACP, jak zobaczyliśmy wyżej, nadal prowadzi poszukiwania sensu swego istnienia¹.

Jednak sprawa nowych kościołów autokefalicznych uwikłana jest nie tylko w sprzeczne interesy polityczne Moskwy i Kijowa, ale także w przeciwstawne cele obu patriarchatów, konstantynopolitańskiego i moskiewskiego. Jak zauważa Bernadetta Wójtowicz: „Ukraina stała się kością niezgody pomiędzy Moskwą – „trzecim Rzymem” – a Konstantynopolem – „drugim Rzymem” – oraz bodźcem do rywalizacji o panowanie nad światem prawosławnym”².

Podsumowując, można powiedzieć, że historia UACP XX wieku – jest historią poszukiwania własnej tożsamości, skomplikowana wieloma przyczynami. W chwili obecnej wydaje się, iż idea UACP nie jest ostatecznie sformułowaną ani na Ukrainie, ani za granicą. Poza tym, od obecności takiej idei zależy przyszłość tej Cerkwi. Brak jedynego modelu rozwoju albo jego niedoskonałość już w najbliższej przyszłości stawia pod wątpliwość istnienie UACP jako samodzielnego głosu w dialogu o perspektywy kształtowania Ukraińskiej Cerkwi.

---

¹ А. Юраш, *Українська автокефалія. Двадцять років по тому...*, URL: <http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/36156/>, [15.04.2011].

² B. Wójtowicz, *Walka o monopol na życie religijne i narodowe, czyli o Kościołach na Ukrainie*, „Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej”, 2007, T. 1, s. 56.